Nuwe en ou skatte: Die 2020-Afrikaanse vertaling van die Bybel as 'n hervertaling¹

New and old treasures: The 2020 Afrikaans translation of the Bible as a retranslation

JA NAUDÉ

Departement Hebreeus
Universiteit van die Vrystaat
Bloemfontein
Suid-Afrika
E-pos: naudej@ufs.ac.za

Jacobus Naudé

JACOBUS A NAUDÉ is 'n senior professor in die Departement Hebreeus aan die Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein, Suid-Afrika, waar hy Bybelhebreuse taalkunde en Bybelvertaling (antieke en moderne vertalings) aanbied. Hy is medevoorsitter van die Linguistiek- en Bybelhebreuse Seminaar van die Vereniging van Bybelse Literatuur se jaarlikse byeenkoms in die VSA, en dien in die begeleidingskomitee en die drie redaksionele komitees van die Afrikaanse Bybelvertalingsprojek van die Bybelgenootskap van Suid-Afrika. Hy is vertaalkonsultant vir die Dinka Cam-Bybel van Suid-Soedan. Hy dien in die adviespanele van die *Handbook of Translation Studies*, *Handbook of Terminology*, *The Bible Translator*, *Journal of Translation Studies in Africa*, *Folia Orientalia* en *Journal of Northwest Semitic Languages*, en die *National Association of Professors of Hebrew*. Hy is mede-outeur van die *Biblical Hebrew Reference Grammar* en mederedakteur van *Linguistic Studies in Ancient West Semitic*. Hy het nie net heelwat oor Bybelhebreuse taalkunde gepubliseer nie, maar is ook redakteur van vier volumes oor die interaksie van vertaalkunde en religieuse vertaling. Hy is outeur van 48 hoofstukke in boeke en 185 gepubliseerde artikels in akademiese joernale. Sy resente publikasies handel oor onder meer alteriteit en metatekste/paratekste in religieuse vertaling.

JACOBUS A NAUDÉ is a senior professor in the Department of Hebrew at the University of the Free State, Bloemfontein, South Africa, where he teaches Biblical Hebrew linguistics and Bible translation (ancient and modern translations). He is a co-chair of the Linguistics and Biblical Hebrew Seminar of the annual meeting of the Society of Biblical Literature in the USA, and serves on the steering committee and the three editorial committees of the Afrikaans Bible translation project of the Bible Society of South Africa. He is a translation consultant for the Dinka Cam Bible of South Sudan. He serves on the advisory boards of the *Handbook of Translation Studies*, *Handbook of Terminology*, *The Bible Translator*, *Journal of Translation Studies in Africa*, *Folia Orientalia* and *Journal of Northwest Semitic Languages*, and the *National Association of Professors of Hebrew*. He is co-author of the *Biblical Hebrew Reference Grammar* and co-editor of *Linguistic Studies in Ancient West Semitic*. He has published widely on Biblical Hebrew linguistics, and in addition edited four volumes on the interaction of translation studies and religious translation. He is the author of 48 chapters in books and 185 published articles in academic journals. His recent publications deal with, inter alia, alterity and metatexts/paratexts in religious translation.

¹ Hierdie artikel word opgedra aan prof. Bernard Combrink, die projekteier van die 2020-vertaling van die Bybel in Afrikaans. Ek het respek vir sy leierskap, wysheid en menslikheid, wat die werk aan die projek 'n aangename ervaring gemaak het. My dank ook aan prof. Kobus Marais vir die taalversorging van hierdie artikel.

Datums:

Ontvang: 2020-02-31

Goedgekeur: 2020-07-01

Gepubliseer: Desember 2020

ABSTRACT***New and old treasures: The 2020 Afrikaans translation of the Bible as a retranslation***

The aim of this article is to analyse and describe the 2020 Afrikaans translation of the Bible as a retranslation in the historical context of previous Bible translations in Afrikaans.

The earliest attempts to translate the Bible into Afrikaans started with the attempts of the Bible Translation Movement (1872–1911). This attempt failed, because the dominant Dutch language and the Statenvertaling were preferred to the dominated Afrikaans “dialect”. The second attempt followed from the initiative of the churches (1916–1923) as part of the Afrikaans language movement after the Anglo-Boer War (1899–1902). Because of the interference of the Dutch from the Statenvertaling during a time when the Afrikaans language became important to Afrikaner identity, the translation of the Gospels and the Psalms into Afrikaans (1922) failed. The first complete translation of the Bible into Afrikaans, a word-for-word or literal translation, was published in 1933 and a revised version in 1953. The 1933/1953 Afrikaans translation of the Bible forms part of the great age of Bible translations ushered in by the Protestant Reformation; this era lasted up to 1960, when the field of Translation Studies was established. The use of the same Hebrew and Greek source texts used for the Statenvertaling lent authority to this translation and it eventually replaced the Statenvertaling in the Afrikaansspeaking community.

The next translation was a retranslation. The term “rettranslation” in this article refers to multiple translations of a source text, which may vary, into one language, which is also not a stable variable. Revision (editing, correcting, modernisation) of an existing translation for re-publication is not seen as retranslation, but may lead to retranslation. Under the influence of Eugene Nida a retranslation of the complete Bible in Afrikaans followed, namely a dynamic equivalent translation in 1983. As a dynamic equivalent translation the 1983 translation of the Bible in Afrikaans was part of the first generation of translations that began a great new age in Bible translation.

In 2007 Die Bybel vir Dowes (The Bible for the Deaf), which was also published as Die Bybel vir Almal (The Bible for All), and a number of commercial translations reflect the tendency to provide simplified versions for specific purposes, called functionalist translations according to Nord (1997). Simplified versions form part of the second-generation translations of the great new age of Bible translations of the second half of the twentieth century.

The next complete Bible translation in Afrikaans will be published in 2020 and will form part of Bible translations such as The Schocken Bible (1995, 2014), The Common English Bible (CEB) (2011) and The Hebrew Bible (2019), which introduced the next generation of Bible translations. As early as 1997 some Afrikaans churches requested the Bible Society of South Africa to produce a new translation in a more formal register that would be suitable for liturgical use and reflect the source texts in a formal equivalent way that would be more suitable for serious readers and Bible study groups. After intensive academic/scholarly research and market surveys, it was decided on 25 October 2004 to proceed with such a translation. The translation approach was what Nord (1991, 1997) termed functionalist. The translation brief was to produce a source-textoriented translation of the Hebrew and Greek source texts that renders meaning and culture directly into contemporary Afrikaans using a simplified version of the model proposed by Gutt (2000). The translation process started during 2006 and went through five phases. More than 142 co-workers from 26 Afrikaans denominations contributed to the translation process. The last meeting was held on 2 May 2019 and the translation was handed to the BSA on 1 July 2019 for publication.

This article, using mainly Mona Baker's narrative frame theory, analyses and describes the translation as a retranslation. Any new translation constructs a representation of the alterity (otherness) of a foreign text and culture, which representation at the same time relates to intelligibility and to ideology. One should not evaluate a translation normatively but rather describe or narrate its linguistically inscribed preferences in the choice and construction of discourses. The 2020 translation is analysed and explained with respect to the way particular sociohistorical, sociocultural, and translational frames may have influenced the translation. The organisational frame deals with issues such as the context of the translation, its source texts, the translation team, the translation process and product, and the possible sociocultural impact of the translation.

By using metatexts/paratexts to explain and make accessible the otherness of the source text culture to readers, the translation prevents reductionism with emphasis either on form (as in the 1933 translation) or on meaning (as in the case of the 1983 translation). The 2020 translation is a response to the indigenising strategies of the 1983 translation, while incorporating many of its cultural concepts metatextually in footnotes and an extensive word list. For those individuals and Afrikaansspeaking denominations that rejected the 1983 translation, the 2020 translation is in intertextual dialogue with the translation of 1933, representing the alterity of the incipient Hebrew and Greek texts, while pointing to the incipient cultural context in metatextual footnotes. In complexity thinking, which introduces the next generation of Bible translations, the otherness or alterity of the source culture is respected and retained, on the one hand, but, on the other hand, the translations are also made intelligible.

The results of this study confirm Albachten and Gürçağlar's description (2019) of retranslation as a complex process involving a network approach that identifies historical and synchronic relations between texts, institutions or contexts, and agents. New forms of Bible translations emerge from semiotic processes as we move forward in time, so keeping the Bible alive. This is what the 2020 Afrikaans translation of the Bible wants to achieve: to discover new treasures, but also to preserve and to renew old treasures.

KEYWORDS: translation studies, narrative frame theory, Bible translation, Mona Baker, Eugene Nida, Christiane Nord, Ernst-August Gutt, word-for-word translation, literal translation, dynamic equivalent translation, functional translation, functionalist translation, direct translation, complexity, Afrikaans

TREFWOORDE: vertaalkunde, narratiewe raamteorie, Bybelvertaling, Mona Baker, Eugene Nida, Christiane Nord, Ernst-August Gutt, woord-vir-woord-vertaling, letterlike vertaling, dinamies-ekwivalente vertaling, funksionele vertaling, funksionalistiese vertaling, direkte vertaling, kompleksiteit, Afrikaans

OPSOMMING

Die eerste volledige vertaling van die Bybel in Afrikaans, 'n letterlike vertaling, word in 1933 gepubliseer ná die vorige pogings van die Bybelvertalingsbeweging (1872–1911) en 'n poging op kerklike aandrang (1916–1923). Daarna volg die volgende hervertalings, naamlik 'n dinamies-ekwivalente vertaling in 1983 en in 2007 *Die Bybel vir Dowes*, ook uitgegee as *Die Bybel vir Almal*, asook 'n aantal kommersiële vertalings. Die volgende volledige Bybelvertaling in Afrikaans, 'n direkte vertaling, word in 2020 gepubliseer. Hierdie artikel bied 'n analise en beskrywing van die 2020-vertaling as hervertaling deur gebruik te maak van die narratiewe raamteorie van Mona Baker. Enige vertaling representeer die alteriteit of andersheid van 'n

vreemde teks en kultuur op 'n unieke, maar 'n verstaanbare wyse. Geen vertaling is egter vry van ideologie nie. 'n Vertaling moet nie normatief beoordeel word nie, maar die taalkundig ingebedde keuses betreffende die keuse en konstruksie van diskoers moet eerder beskryf of vertel word. Die 2020-vertaling word ontleed, waarna die wyse waarop spesifieke sosio-historiese, sosiokulturele en vertaalkundige rame in die vertaling inspeel, verduidelik word. Die organisatoriese raam hanteer kwessies soos die konteks van die vertaling, sy brontekste, die vertaalspan, die vertaalproses en -produk, sowel as die moontlike sosiokulturele impak van die vertaling. Deur van metatekste/paratekste gebruik te maak om die andersheid van die bronkultuur vir lesers te verduidelik en toeganklik te maak, vermy die vertaling die reduksionisme van klem op vorm soos in die 1933-vertaling en die klem op betekenis van die 1983-vertaling.

1. INLEIDING

Die jongste volledige Bybelvertaling in Afrikaans is op 'n vergadering op 2 Mei 2019 in Bybelhuis, Kempton Park, deur die Begeleidingskomitee aanvaar (Notule: Begeleidingskomitee, 2 Mei 2019). Die vertaling is op 1 Julie 2019 afgeteken en in Kaapstad aan die Bybelgenootskap van Suid-Afrika (BSA) vir publikasie oorhandig (e-pos: HJB Combrink, 2 Julie 2019). Die publikasie- en bekendstellingsdatum is beplan vir 29 November 2020 te Bloemfontein (Notule: Begeleidingskomitee, 2 Mei 2019).

Met verloop van tyd vloei nuwe vorms van Bybelvertaling voort uit semiotiese prosesse, wat die Bybelteks en interpretasie daarvan lewend hou en nuwe sosiokulturele werklikhede laat voortkom (vgl. Marais 2019). As nuwe betekenis nie deur nuwe of hervertalings geskep word nie, sal die Bybel sterf. Die doel van hierdie artikel is om die Afrikaanse Bybelvertaling van 2020 as hervertaling te analiseer en te beskryf in die historiese konteks van die vorige vertalings in Afrikaans. In hierdie artikel word 'n hervertaling beskou as een van die veelsoortige vertalings van dieselfde bronteks, wat variasies kan vertoon, in dieselfde taal, wat ook aan verandering onderhewig is (Koskinen & Paloposki 2010:204). Hersiening (redigering, korrigering, modernisering) van bestaande vertalings vir herpublikasie word nie as hervertaling beskou nie, maar dit kan lei tot hervertaling (Koskinen & Paloposki 2010:204). Hierdie artikel is meer as net 'n geskiedkundige oorsig oor die vertaalproses van die Afrikaanse Bybelvertaling van 2020. Gegee die jongste tendense in die vertaalkunde, kan die benadering nie normatief (korrek/goed/betroubaar teenoor verkeerd/swak/onbetroubaar) wees nie, maar eerder funksionalisties en deskriptief (dit wil sê, hoekom en hoe die vertaling gedoen is) (Naudé 2001:177-194).

Die analise *beskryf* en *verklaar* hoekom die 2020-vertaling lyk soos dit lyk. Albachten en Gürçağlar (2019:2) beskou die bestudering van 'n hervertaling as 'n komplekse proses. Dit behels 'n netwerkbenadering, wat historiese en sinchroniese wisselwerking tussen tekste, instellings, kontekste en agente aandui. Die benadering wat in die ondersoek gevolg word, is 'n narratiewe raammodel (Baker 2006, vergelyk ook Wilt 2003 en Wendland 2008). Die uitgangspunt is dat geen spesifieke vertaalkeuse as willekeurig beskou kan word nie, maar as ingebed in en as 'n bydrae tot die beliggaming van 'n konkrete sosiale werklikheid. Elke keuse in vertaling tree op as 'n indeks wat 'n narratief of verhaal is van die wêreld, of 'n aspek daarvan. Die proses om die gebeure van 'n raamwerk te voorsien, impliseer dat strukture opgestel word wat die interpretasie van die gebeure behels. In hierdie ondersoek word, ná 'n historiese oorsig van Bybelvertaling in Afrikaans (Afdeling 2), agtereenvolgens op die sosiohistoriese en sosiokulturele raamwerk (Afdeling 3), die vertaalkundige raamwerk

(Afdeling 4), en organiserende raamwerk (Afdeling 5) gefokus. Laasgenoemde raamwerk hanteer kwessies soos die vertaalkonteks (bedoeling en gebruikers), die brontekste, die vertaalspan, die vertaalproses en -produkt. Laastens word gepoog word om die moontlike sosiokulturele impak van die vertaling te beskryf.

Om die aard van ideologiese dominansie van die Afrikaanse doelkultuur in die Afrikaanse Bybelvertaling te bepaal, het die metodes vir my veldondersoek in breë trekke bestaan uit die analise van die vertalings self wat die vertaal- en werkmetode op makro- en mikrostrukturele vlak betref, asook die analise van kritiese tekste, byvoorbeeld artikels in joernale, en die notules van die verskillende komitees van die 2020-vertaling.

2. 'N HISTORIESE OORSIG VAN BYBELVERTALINGS IN AFRIKAANS

Die Nederlandse *Statenvertaling*, wat in 1637 vir die eerste keer as amptelike vertaling gepubliseer is, is in 1652 deur Jan van Riebeeck na die Kaap gebring (Nienaber 1934:1-14). Die Nederlandse *Statenvertaling* is deur Afrikaanse Bybellesers gebruik tot die eerste volledige Bybel in Afrikaans gedurende 1933 in gebruik geneem is.

Vroeë pogings van Bybelvertaling in Afrikaans kan soos volg opgesom word: Die eerste poging is dié van die Bybelvertalingsbeweging (1872–1911), wat met die brief van Arnoldus Pannevis aan *De Zuid-Afrikaan* 'n aanvang geneem (Du Plessis 1986:37-48). In 1873 het CP Hoogenhout Matteus 28 in Afrikaans vertaal, maar *De Kerkbode* wou die poging nie publiseer nie (Nienaber 1975:156-158). In 1873 verskyn wel sy verafrikaansing van 'n bekende Bybelverhaal, *Die Geskiedenis van Josef voor Afirkaanse Kinders en Huissouwen, in Hulle Eige Taal Geskrywe*, wat as voorloper van 'n Afrikaanse Bybelvertaling beskou kan word (Hoogenhout 1873). In 1878 word die vertaling in Afrikaans van die boek *Die Evangelie volgens die beskrywing van Markus* deur CP Hoogenhout en 'n paar vriende met die *Statenvertaling* as bronteks voltooi, maar dit is ook nooit gepubliseer nie. In 1889 verskyn *Di Bybel in Afrikaans – Dri Proewe* deur SJ du Toit. Die eerste gepubliseerde vertaling van 'n Bybelboek in Afrikaans – *Di Eerste Boek van Moses genoem Genesis* deur SJ du Toit en sy medewerkers – het reeds in 1893 verskyn, maar die vertalings van *Di Evangelii vollens Mattéus* (1895), *Di Openbaring van Jesus Gristus* (1898), *Di Hoogliid fan Salomo* (1905), *Di Psalme* (1907), *Di Handelinge fan di Apostels* (1907) en *Di Evangelii follens Markus* (1908) het nooit inslag gevind nie. Al hierdie vertalings is met behulp van Hebreeuse en Griekse (*Textus Receptus 1516–1734*) brontekste gedoen, maar die dood van SJ du Toit in 1911 het 'n einde aan die projek gemaak.

Die tweede poging volg op aandrang van die kerk (1916–1923) tydens die Naoorlogse Taalbeweging (1914–1925) (Du Plessis 1986:69-80). 'n Belangrike wegbereider vir Bybelvertaling was die verskyning in 1912 van die Kinderbybel van WJ Conradie met die titel *Bybelgeskiedenis vir ons Volk* (Nienaber 1934:59, Keet & Groenewald 1985:223-224). Op 16 Mei 1916 besluit die Vrystaatse Sinode van die Nederduitse Gereformeerde Kerk dat die Bybel in Afrikaans vertaal moes word, wat die eerste formele besluit van dié aard uit kerkgeledere is (Nienaber 1934:43-46). In 1917 gee die Britse en Buitelandse Bybelgenootskap (BFBS) sy goedkeuring en bied aan om die koste van die vertaling en publikasie te dra, op die voorwaarde dat die vertaalprodukt met die *Statenvertaling* ooreenstem, wat beteken het dat die *Statenvertaling* die bronteks moes wees, met kontrole teen die Hebreeuse en Griekse (*Textus Receptus 1516–1734*) Bybeltekste (Nienaber 1934:91-97). *Die Vier Evangelieë en die Psalme* is as proefvertaling in 1922 gepubliseer, maar is deur die lesers verwerp met die kritiek dat die vertaling nie die Afrikaanse taalgebruik van sy lesers respekteer nie (Smit 1970:228).

Die derde poging word ingelei met die besluit in 1923 om met 'n nuwe vertaling uit die brontekste (Verbeterde *Textus Receptus* 1920) te begin (Nienaber 1934:107-108). In 1929 verskyn *Die Vier Evangelies en die Boek van die Psalms*,² wat 'n goeie ontvangs geniet het. Die eerste volledige Bybel in Afrikaans, *Die Bybel*, is op 27 Augustus 1933 amptelik deur die Afrikaanse kerke met 'n sentrale fees in Bloemfontein in gebruik geneem (Nienaber 1934:195-207). In 1941 word die volledige Braillebybel in Afrikaans gepubliseer. Aan die einde van 1953 verskyn 'n hersiene weergawe van die Bybel in Afrikaans, waarvan die hersiening hoofsaaklik taalkundig van aard was (Smit 1970:230-231). In 1955 verskyn 'n Afrikaans-Engelse tweetalige Nuwe Testament, die *Diglot* genoem. *Die Bybel, Naslaan-uitgawe* het in 1957 verskyn en in 1958 *Die Bybel met Verklarende Aantekeninge*. Alhoewel die vertaling van die deuterokanonieke boeke, wat deur die Anglikaanse Kerk, Katolieke Kerk en Lutherse Kerk gebruik word, nie deur die Bybelgenootskap onderneem is nie, publiseer die Bybelgenootskap in 1965 *Die Bybel met Deutero-Kanonieke boeke*. Dit bevat die teks van die 1933/1953-vertaling sowel as die deuterokanonieke boeke.

Tydens 'n seminaar op 5 Julie 1968 word 'n eenparige besluit geneem om die BSA te versoek om met 'n nuwe vertaling in Afrikaans te begin; die besluit is op 14 Augustus 1968 tydens 'n vergadering van die Nasionale Raad van die BSA goedgekeur (Van Zyl & Swanepoel 1972:47-48). Die brontekste is die *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (1977) en die Wêreldbond van Bybelgenootskappe (WBG) se *The Greek New Testament*, derde uitgawe (1975). In 1971 verskyn *1 Samuel, Amos, Maleagi, Die Evangelie volgens Johannes, Die brief aan die Filippense* en *Die brief aan die Kolossense: Nuwe Vertaling* (Keet & Groenewald 1985:231). Op 30 November 1975 verskyn *Die Blye Boodskap*, 'n nuwe vertaling van die vier Evangelies, Handeling en die eerste 50 Psalms, wat goed deur gebruikers ontvang is (Keet & Groenewald 1985:231-234). Op 24 Augustus 1979 verskyn *Die Nuwe Testament en die Psalms* (Keet & Groenewald 1985:234-235). Die BSA stel op 2 Desember 1983 *Die Bybel: Nuwe Vertaling* in Kaapstad bekend (Keet & Groenewald 1985:235-238). Ná deeglike oorweging is sekere herformulerings deur die Eindredaksie goedgekeur, wat in die verskillende uitgawes tot en met die elfde uitgawe, tweede druk (1992) aangebring is (*Herformulerings* 1994, Voorwoord). In 1989 verskyn die *Verklarende Bybel* en in 1998 die *Verwysingsbybel 1983-vertaling* in twee bande (Band 1: Teks met Voetnote, Band 2: Naslaanmateriaal).

Op versoek van die kerk dat daar in die spesifieke Bybelbehoefes van dowes voorsien moet word, het die BSA in 1997 met so 'n vertaling begin (*Die Saaier*, Winter 2008:2). Dit is 'n spesiale vertaling wat voorsiening maak vir die unieke behoeftes van dowes wat doof gebore is of wat gebaretaal gebruik. Die volgende gedeeltes van *Die Bybel vir Dowes* het soos volg verskyn: *Genesis en Markus* (1998), *Daniël tot Maleagi* (2000), *Matteus tot Johannes* (2002) en *Psalms* (2005). *Die Bybel vir Dowes* is in 2007 gepubliseer en op 3 Februarie 2008 deur die Afrikaanse dowegemeenskap in ontvangs geneem (*Die Saaier*, Winter 2008:2). In antwoord op die algemene aanvraag is hierdie vertaling ook in 2008 as *Die Bybel vir Almal* gepubliseer. Die brontekste is die *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (1997) en die WBG se *The Greek New Testament*, vierde uitgawe (1993).

Ná die verskyning van die *Die Bybel: Nuwe Vertaling* in 1983 het die aanbod van volledige Bybelvertalings in Afrikaans hand oor hand toegeneem, meestal deur die toedoen van hoofstroomuitgewers van godsdienstige literatuur in Suid-Afrika, wat ten minste nege

² Dit is die naam soos op die titelbladsy aangedui. Op die buiteblad lui die naam soos volg: *Die Vier Evangelies en die Psalms*.

verskillende vertalings gepubliseer het, naamlik *Die Lewende Bybel* (1982), *Nuwe Wêreld-Vertaling* (2001), *Die Boodskap: Die Bybel in Hedendaagse Afrikaans* (2002), *DieBybel@Kinders.co.za* (2002), *DieBybel@Mans* (2002), *DieBybel@Vroue* (2002), *DieBybel@Ouens* (2002), *DieBybel@Meisies* (2002), *DieBybel@Seuns* (2002), *DieBybel@Dogters* (2002), *Die Multivertaling Bybel* (2004), *Die Bybel: Nuwe Lewende Vertaling* (2006), *Interliniêre Bybel: Grieks-Afrikaans* (2012), *Die Pad van Waarheid tot die Lewe: Die Woord van JHWH in Afrikaans* (2015) en *Die Aksie-Bybel* (2016) (Naudé 2004:127-146, 2005c:176-178).

Vertaalwerk aan die 2020-vertaling van die Bybel in Afrikaans, wat die fokus van hierdie artikel is, is in 2006 begin ná 'n markopname en meer as vyf jaar se intensiewe navorsing en voorbereiding. Met die 75ste herdenking van die 1933-vertaling in Afrikaans gee die BSA in 2008 'n *Proefvertaling: Afrikaanse Bybelvertalingsprojek* uit. 'n Verdere proefvertaling, *Die Bybel: 'n Direkte Vertaling*, is in 2013 gepubliseer en was verteenwoordigend van tekste uit die Ou en Nuwe Testament. In 2014 volg die *Nuwe Testament en Psalms: 'n Direkte Vertaling* en met die vyfhonderdste herdenking van die Hervorming in 2017 *Die Brief aan die Romeine: 'n Direkte Vertaling*. Namate die vertaling gevorder het, is die vertaalde boeke op die webwerf by www.bybeldirektevertaling.co.za geplaas vir kommentaar.

Hierdie vertalings het nie in 'n vakuum ontstaan nie, maar binne 'n sosiohistoriese en sosiokulturele raamwerk, wat in die volgende afdeling beskryf word.

3. SOSIOHISTORIESE EN SOSIOKULTURELE RAAMWERK

Die totstandkoming van die verskillende vertalings in Afrikaans hang met die volgende oorgangstydperke in die Westerse en Suid-Afrikaanse geskiedenis saam, wat die sosiokulturele konteks daarvan beïnvloed het (vgl. Naudé 2005c:168-169).

The Life Millennium (Friedman 1998:166) dui die belangrikste gebeurtenis van die afgelope duisend jaar in die Weste aan as die verskyning in 1455 van die Latynse Bybel van Johann Gutenberg as die eerste gedrukte Bybel op perkament met 42 reëls per bladsy en 'n oplaag van 200, waarvan 48 eksemplare die eeue oorleef het. Dit was die gevolg van die verbetering van 'n stelsel van los gegote drukletters (uitgevind deur die Koreane in die veertiende eeu) deur Gutenberg, wat saamhang met die ontwikkeling van die boekdrukkuns in die Weste (uitgevind in China in 1040). Dit was die begin van massaproduksie van gedrukte (Bybel) tekste om die honger na inligting tot vandag toe te bevredig. Hiermee hang die Protestantse Hervorming saam, wat ingelui is toe Martin Luther sy 95 stellinge op 31 Oktober 1517 teen die kerkdeur van die Wittenberg-kasteelkerk vasspyker (Friedman 1998:162) en waaruit 'n volledige Bybelvertaling in Duits, wat almal kon verstaan, volg: dié vertaling is in 1534 deur Hans Lufft van Wittenberg gedruk. Alhoewel daar voor die Hervorming Bybelvertalings in byvoorbeeld Duits, Engels, Frans en Nederlands was, het die Protestantse Hervorming 'n nuwe era vir Bybelvertaling ingelui in byvoorbeeld tale soos Engels, Frans, Nederlands en Spaans wat Bybelvertalings geskep het wat vir die daaropvolgende eeue dominante Bybelvertalings gebly het (Naudé 2005a:2). Al die vertalings van die Hervorming is gekenmerk deur die gebruik van paratekste/metatekste (inleidings, kantaantekeninge en voetnote, kruisverwysings, kaarte, prente, ensovoorts), asook die insluiting van die deuterokanonieke boeke (apokriewe boeke) (vgl. Miller-Naudé & Naudé 2016a, 2016b, Naudé 2012, 2013, Naudé & Miller-Naudé 2012). Dit is die konteks vir die totstandkoming van die Nederlandse *Statenvertaling* (1637) wat as amptelike vertaling al die bestaande Bybelvertalings in Nederlands moes vervang en wat in Nederland in algemene gebruik was tot in 1951, toe 'n nuwe vertaling in Nederlands (NBG 1951) uitgegee is.

Die naasbelangrikste gebeurtenis van die afgelope duisend jaar in die Weste word in *The Life Millennium* aangedui as die soeke na seehandelsroetes en die ontdekking van nuwe wêrelddele. Van belang vir hierdie ondersoek is die ontdekking van die seeroete om die Kaap deur Bartholomeu Dias in 1486, en veral Vasco da Gama se vaart om die Kaap wat Indië in 1498 bereik het (Friedman 1998:165). Die Republiek van die Sewe Verenigde Nederlande kom in 1581 tot stand binne die konteks van die soeke na seehandelsroetes (Terreblanche 2014:218-222). Die Vereenigde Oost-Indiese Compagnie (VOC), wat monopolistiese voorregte geniet het, is in 1602 in Amsterdam gevorm met Hollandse, Vlaamse en Duitse kapitaal en dit het in sy bestaan (1602–1799) ’n miljoen matrose, soldate en administrateurs op byna 5 000 skepe na 30 Asiatiese handelsposte gestuur (Terreblanche 2014:219). Een implikasie was die vestiging van so ’n permanente Nederlandse nedersetting aan die Kaap in 1652, waarheen die Nederlandse *Statenvertaling* gebring is en ook daar gebruik is (Boucher 1986:61-74). Dit was nagenoeg al leesboek wat besit is en waardeur die lewensbeskouing van die lesers gevorm is (Naudé 2005b:20).

Die laaste kwart van die agtiende eeu is ’n era van rewolusies, byvoorbeeld die Eerste Industriële Rewolusie, wat in 1770 begin het en die Franse Rewolusie tesame met die Napoleontiese oorloë (1789–1815), wat in die guns van Brittanje getel het (Terreblanche 2014:51-52). Brittanje tree as oorwinnaar in die seehandelstryd teen Spanje, Frankryk en Holland uit en vestig die Britse Ryk gedurende die negentiende eeu, veral gedurende die Victoriaanse Goue Era van imperialisme (1846–1873) (Terreblanche 2014:43-62, 228-245, 285-322). Die tweede Britse oorname van die Kaap in 1806 het ’n deurslaggewende invloed op die kultuurgeskiedenis van Suidelike Afrika gedurende die negentiende eeu uitgeoefen – veral ten opsigte van ’n beleid van verengelsing en die gevolglike reaksie van die Hollandse koloniste daarteen (Le Cordeur 1986:143-160). Afsesny van die Nederlandse invloed was die implikasie die ontwikkeling van Afrikaans met variëteite aan die Kaap, die Garieprivier, die Oosgrens, Oranje-Vrystaat en ZAR (Conradie & Groenewald 2014:27-60; Van Rensburg 1990, 2012). In dié tydperk is die vertalings van die Bybelvertalingsbeweging (1872–1911) in die Paarl gedoen. Daar was egter nog diegene, soos die politikus Jan Hendrik Hofmeyr (1845–1912), wat die voortgaande gebruik van Nederlands in plaas van die opkomende Afrikaans in sy beleid van Nederlandse kolonialisasie bepleit het (Hofmeyr 1913:647-660). Nederlands is nog steeds in die kerk gebruik (tot 1920). Bybellesers was nog oortuig dat die dominante faktor, naamlik die Nederlandse taal en *Statenvertaling*, steeds te verkies is bo die gedomineerde faktor, naamlik die Afrikaanse “dialek” en Afrikaanse Bybelvertaling, wat die belangrikste rede was waarom die projek misluk het.

Wat die twintigste eeu betref, beskryf Terreblanche (2014:363-398) die tydperk vanaf die Eerste Wêreldoorlog (1914–1918) tot ná die Tweede Wêreldoorlog (1939–1945) as ’n tydperk van sistemiese chaos met die ondergang van die Britse Ryk (1873–1914/31), die opkoms van radikale ekspansionisme (fascisme en kommunisme), die Groot Depressie (1929–1933), die begin van die dekolonialisering van Asië en Afrika (1946–1980) en die Koue Oorlog, wat eers in 1990 tot ’n einde gekom het. Dit is die tydperk waarin die twintigste-eeuse vertalings van die Bybel in Afrikaans plaasvind. Die volgende detail is van belang.

Britse imperialisme lei tot die Anglo-Boereoorlog (1899–1902), wat tydelik die republikeinse ideaal van die twee Boererepublieke wat sedert 1854 bestaan het, vernietig (Giliomee 2004:187-231). Die vorming van die Unie van Suid-Afrika met sy eie goewerneur-generaal in 1910 het die impak van Britse imperialisme verminder en waar die Afrikaanse jeug in beheer gekom het, is die gebruik van Afrikaans bepleit – ook in die kerk (Spies 1986:222-227). Binne hierdie konteks van die opkoms van Afrikanernasionalisme word in 1922 *Die Vier Evangelieë*

en die *Psalmes* as proefvertaling gepubliseer, maar dit misluk weens die interferensie van die Nederlandse taal, wat onaanvaarbaar was in 'n tyd toe Afrikaans as taal belangrik geword het vir 'n nuwe identiteit vir die Afrikaner.

In 1925 kry Afrikaans volle amptelike status naas Engels en Nederlands (Murray 1986:249-259), en in 1933 volg die eerste suksesvolle poging om die volledige Bybel in Afrikaans te vertaal. Die gebruik van soortgelyke Hebreeuse en Griekse brontekste as vir die *Statenvertaling* het gesag aan die nuwe vertaling verleen (Nienaber 1934:117-119). Die totstandkoming van die *Ou Afrikaanse Vertaling* (1933) en die hersiening (1953) daarvan was aan die begin van die Afrikanertydperk, wat tot 1990 geduur het (Murray 1986:249-259, Naudé 2005b:21-22, Naudé 2009:54-73). Die tydgees was modernisties.

Die *Nuwe Afrikaanse Bybel* van 1983 is aan die einde van die Afrikanertydperk vertaal, kort voor die eerste volle demokratiese verkiesing van Suid-Afrika. Die tydgees was post-modernisties, terwyl menseregte hoogty gevier het (Giliomee 2004:539-592) – die gevolg vir vertaling was die eis van verstaanbaarheid vir die leser (as sy/haar reg) wat vertalers laat fokus het op die verinheemsing van die vreemde kultuur van die bronteks in die vertaling, wat in die doeltaal moet lees soos 'n oorspronklike teks (Naudé 2005b:22).

Bybelvertalings soos die *Bybel vir Doves* en die kommersiële vertalings soos *DieBybel@Kinders.co.za* (2002) is vertaal gedurende die uiteindelijke totstandkoming van die demokratiese tydperk (sedert 1994) wat gekenmerk word deur 'n nuwe wêreldorde en die eerste fase van globalisering (Giliomee 2004:593-635). Dit is 'n tydperk waar aandag aan die behoeftes van spesifieke groepe voorrang geniet het (Naudé 2005c:176-178).

Benewens talle uitvindings in die twintigste eeu, is die vooruitgang op elektroniese inligtingstegnologiese gebied belangwekkend, want dit het aanleiding tot die era van globalisering gegee, wat veral in die een-en-twintigste eeu ná 2005 sy hoogtepunt bereik het, toe die internet en rekenaartoeepassings universele konnektiwiteit tussen skootrekenaars en selfone moontlik gemaak het (Ritzer 2007:252-282; Friedman & Mandelbaum 2011:57-71). Die “wolk” verander hulle in bekostigbare, vinnige en kragtige platforms ten opsigte van kommunikasie, inligting en kreatiwiteit, wat noodwendig lei tot 'n verlies van identiteit en menslikheid (Naudé, Miller-Naudé & Makutoane 2017:156-166). Die reduksionistiese modernistiese en postmodernistiese denke van die twintigste eeu maak nou plek vir komplekse denke (Marais 2014:17), wat die 2020-vertaling beïnvloed.

4. VERTAALKUNDIGE RAAMWERK

In hierdie afdeling word die keuse van die vertaalmetodes van die Afrikaanse Bybelvertalings binne 'n groter vertaalkundige raamwerk geplaas.

Teenswoordig word vertaling beskou as 'n komplekse proses met 'n aanvangstek (voorheen bekend as die bronteks) en as resultaat 'n daaropvolgende teks (voorheen die doelteks of vertaling) (Marais 2019). Vertaling word bestudeer in die dissipline Vertaalkunde (in Engels Translation Studies) wat nog 'n jong dissipline is (Holmes 1988:67-81). Voorheen is vertaling beskou as die handeling om woorde uit die een taal in 'n ander taal oor te sit, maar dit was aan streng (en teenstrydige) voorskrifte onderworpe wat meestal bepaal het dat 'n vertaling in 'n vorm moes wees wat so na as moontlik aan die bronteks is, byvoorbeeld, 'n vertaling moet die woorde van die oorspronklike weergee (wat nie altyd gebeur het nie); 'n vertaling behoort die styl van die oorspronklike te behou en in 'n vertaling moet 'n vertaler nooit iets byvoeg of uitlaat nie (Naudé 2001:180). Die resultaat was woord-vir-woord- of letterlike vertalings, wat nie maklik verstaanbaar is nie as gevolg van die andersheid van die brontaal

wat in die vertaling deurskyn. Die *King James*-vertaling, die *American Standard Version* en die Nederlandse *Statenvertaling* is goeie voorbeelde van woord-vir-woord- of letterlike vertalings. Die eerste Afrikaanse vertaling van die volledige Bybel (1993), wat in 1953 hersien is, is ook 'n woord-vir-woord- of letterlike vertaling en vorm deel van die era van Bybelvertaling wat met die Hervorming begin is en eindig met die wetenskaplike bestudering van vertaling sedert 1960 (Naudé 2005a:2, Naudé 2009:54-73).

Sedert die sestigerjare is Vertaalkunde as 'n nuwe dissipline gevestig met 'n gevolglike klemverskuiwing in die vertaalmodel en -metode (Holmes 1988:67-81). Een van die pioniers was Eugene Nida. Sy model was om die boodskap van sinne (eerder as woorde) te vertaal sodat die doeltaal dieselfde effek op hedendaagse lesers/hoorders het as wat dit op die oorspronklike lesers/hoorders van die brontaaltekst gehad het. Nida (1969:12) het vertaling gedefinieer as die reproduksie in die ontvangertaal van die naaste natuurlike ekwivalent van die brontaalboodskap, eerstens in terme van betekenis en tweedens in terme van styl. Hiervolgens verloop die vertaalproses soos volg (Naudé 2001:181): 'n Vertaler ontleed die betekeniskenmerke van die brontekst, waarna die vertaling gedoen word met die betekeniskenmerke van die brontekst in gedagte en die resultaat moet so na as moontlik aan die brontekst wees wat betekenis betref. Die ideale resultaat is dat die brontekstfunksie ekwivalent moet wees aan die doeltaalfunksie. Hierdie benadering was 'n poging om die verstaan van die gewone leser te aktiveer. Die resultaat was kommunikatiewe vertalings, wat maklik verstaanbaar is, maar weinig van die andersheid van die bronkultuur weergee. Die meeste nuwe vertalings van die Bybel sedert 1970 was sogenaamde doeltaalgerigte of betekenisgeoriënteerde Bybelvertalings. Voorbeelde hiervan is *The Good News Bible* en *Groot nuwe Bijbel* (1983). In Suid-Afrika is die 1983-vertaling in Afrikaans aangepak binne die raamwerk van Nida se dinamiese-ekwivalente benadering, wat 'n nuwe era van Bybelvertaling begin het (Naudé 2005a:2).

Die wetenskaplike bestudering van die verhouding tussen vertalings en hulle brontekste deur deskriptiewe vertaalkundiges het bevind dat as gevolg van taalkundige en kulturele verskille tussen tale vertalings nooit aan die ideaal van ekwivalensie beantwoord nie (Hermans 1985). Dit is onmoontlik om 'n vertaalde teks te produseer wat 'n presiese weergawe van die oorspronklike is. In vertaling is daar onvermydelik altyd 'n sekere mate van subjektiwiteit en herformulering betrokke. In 'n poging om die probleem te oorkom het vertaalteoretici soos Christiane Nord (1991, 1997, 2005, 2018) voorgestel dat, as 'n algemene reël, dit die bedoelde funksie (skopos) van die vertaling moet wees wat vertaalmetodes en -strategieë bepaal en nie die funksies van die brontaal nie. Die vertaalproses begin waar 'n inisieerder wat die kliënt is 'n vertaler nader met 'n opdrag. Die vertaler ontleed die opdrag asook die brontekst met die opdrag in gedagte. Vertaling word gedoen met opdrag en brontaalkenmerke in gedagte (sommige aspekte van die brontaal word behou en ander verontagsaam). Die vertaling mag dieselfde wees of heeltemal van die brontaal verskil. Die ideale resultaat is 'n tevrede kliënt (Naudé 2001:185-187). Die resultaat is funksionalistiese vertalings, wat 'n bepaalde groep lesers bedien, byvoorbeeld 'n woord-vir-woord-vertaling vir taalkundiges of 'n lekkerlees-vertaling vir tienerseuns. Funksionalistiese vertalings kan dan wees: letterlike (of eksotiserende) vertalings, wat nie maklik verstaanbaar is nie as gevolg van die andersheid van die bronkultuur byvoorbeeld *Interliniêre Bybel: Grieks-Afrikaans* (2012), of kommunikatiewe (of naturaliserende) vertalings, byvoorbeeld *Die Boodskap: Die Bybel in Hedendaagse Afrikaans* (2002), wat maklik verstaanbaar is, maar weinig van die andersheid van die bronkultuur weergee. Venuti (1995/2008) tipeer eersgenoemde vertaalstrategie as vervreemding en laasgenoemde vertaalstrategie as inburgering of verinheemsing.

Om hierdie paradoks op te los, ondersoek vertaalkundiges in die nuwe millennium hoe om 'n brug te slaan tussen letterlike en kommunikatiewe vertalings, maar steeds funksioneel te wees (Venuti 2013). 'n Oplossing is om maniere te vind om aan die een kant die andersheid van die bronkultuur te respekteer, maar terselfdertyd aan die ander kant toeganklik vir lesers en hoorders te wees. Dit het gelei tot komplekse vertalings; *The Schocken Bible* (1995, 2014), *The Common English Bible* (CEB) (2011) en *The Hebrew Bible* (2019) van Robert Alter is voorbeelde van hierdie generasie Bybelvertalings. Die kenmerk van die komplekse vertalings is dat die andersheid van die bronkultuur in paratekste of metatekste soos inleidings, opskrifte, kaarte, prente, woordelyste, kruisverwysings en voetnote verduidelik word, terwyl die taalgebruik hedendaags is (Batchelor 2018; Genette 1997; Miller-Naudé & Naudé 2016a, 2016b; Naudé 2012, 2013; Naudé & Miller-Naudé 2012, 2019; Van Rooy 2019:263-279). Die 2020-vertaling van die Bybel in Afrikaans is as direkte vertaling 'n tipe komplekse vertaling waarin betekenis en kultuur direk vertaal is in hedendaagse Afrikaans gebaseer op 'n vereenvoudigde model van Ernst-August Gutt (2000). Dit impliseer dat teks- en stylkenmerke en kulturele konsepte so ver moontlik behou word, maar taalkenmerke aangepas word by die doeltaal (Van der Merwe 2012:5). In die volgende afdeling word aangetoon hoe die vertaalkundige raamwerk die organiserende raamwerk van die 2020-vertaling in Afrikaans beïnvloed het, eerstens wat Nord se funksionalistiese raamwerk ten opsigte van die formulering van die vertaalopdrag en vertaalproses betref, en tweedens wat Gutt se direkte vertaling as die vertaalmethode betref.

5. ORGANISERENDE RAAMWERK

5.1 Inisieerder en opdraggewer

Die BSA doen nie Bybelvertaling uit eie beweging nie, maar reageer op versoeke van kerke, wat dan in vertaalkundige terme as “opdraggewer” verantwoordelikheid neem vir die vertaling. Vir die 2020-vertaling is die inisieerder die *Kerklike Advieskomitee: Die Bybel in Afrikaans* (KABA) wat saamgestel is uit die volgende instansies: Afrikaanssprekende kerke in Namibië (waarnemers); Afrikaanse Protestantse Kerk (APK); Anglikaanse Kerk (ACSA); Apostoliese Geloofsending van Suid-Afrika (AGS); Bybelgenootskap van Namibië (BGN, waarnemers); Calvin Protestantse Kerk (CPK); Christelike Gereformeerde Kerk (CGK(SA)); Die Baptiste-Unie (BUSA) en Afrikaanse Baptiste-Kerk (ABK); Die Rynse Kerk (RKSA); Evangelies-Gereformeerde Kerke van Suid-Afrika (EGKSA); Evangelies-Lutherse Kerk in Suidelike Afrika (ELKSA); Free Evangelical Lutheran Synod in Southern Africa (FELSISA/VELSISA); Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA); Katolieke Kerk (KK); Lede in Christus Kerk (LCK); Metodiste-kerk (MCSA); Morawiese Kerk in Suid-Afrika (MKSA); Nederduitse Gereformeerde Kerk (NGK); Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika (NHKA); Pinkster Protestantse Kerk (PPK); Sewendedagadventiste Kerk (SDA); United Congregational Church of Southern Africa (UCCSA); Uniting Presbyterian Church in Southern Africa (UPCSA); Verenigende Gereformeerde Kerk in Suider-Afrika (VGKSA/URCSA); Volkskerk van Afrika (VKA); Volle Evangelie Kerk van God in Suidelike Afrika (VEK); en Vrye Gereformeerde Kerk (VGKSA) (Notule: Kerklike Advieskomitee, 3 November 2008:1-3, 5-6, Notule: Begeleidingskomitee, 2 Mei 2019:14)

Die eerste versoek vir die 2020-vertaling was reeds so vroeg as 1997. Ná verdere versoeke besluit KABA op 13 November 2000 om 'n Bybelvertalingsimposium te reël om in die lig van ontwikkelinge in vertaalkunde 'n aanvaarbare model vir die volgende vertaling te probeer vind (met die implisiete aanname dat 'n formele ekwivalente of dinamies-ekwivalente vertaling,

wat reeds in Afrikaans bestaan, nie gedupliseer moet word nie), sowel as om wetenskaplike navorsing te doen oor die behoefte aan 'n volgende vertaling van die Bybel (Notule: Kerklike Advieskomitee, 13 November 2000:3-4). Die simposium is van 20 tot 22 Augustus 2001 in Kempton Park aangebied en die referate, wat die vertaalteoretiese gesigspunte soos in Afdeling 4 hier bo verteenwoordig, is gepubliseer deur Naudé en Van der Merwe (2002). By die simposium word spesifiek aandag geskenk aan: die voorbeeld van die *Nieuwe Bijbel Vertaling* (NBV)-projek van die Nederlandse Bybelgenootskap, wat inklusief is (22 kerke en die Joodse gemeenskap as deelnemers), 'n unieke spanbenadering volg met gelyke insette van Bybel-wetenskaplikes en Nederlandse taal- en letterkundiges, en 'n vertaalbenadering met die oog op die bevrediging van liturgiese en literêre behoeftes volg (de Blois & Mewe 2002:214-227). Die marknavorsing is uitgevoer deur die Sentrum vir Interdisiplinêre Studie (Universiteit Stellenbosch) en op 1 Maart 2002 aan KABA voorgelê en bespreek. Twee vraelyste, onderskeidelik vir predikante en lidmate, is vir die steekproef ontwerp waarby 1 000 predikante en 11 000 lidmate volgens ouderdoms- en geslagsdifferensiasie, kerkverband en geografiese ligging (landelik en stedelik) as stratifikasieveranderlikes, betrek is, en waarvan 22% terugvoer verskaf het (Snyman 2003:182). Die bevindinge is soos volg: Meer as twee derdes van lidmate en predikante is tevrede met die 1983-vertaling, en byna driekwart van die lidmate het nie 'n behoefte aan 'n volgende vertaling nie, terwyl die 1933/1953-vertaling steeds as 'n norm vir Bybelvertaling dien (Snyman 2003:186). Ten opsigte van die vrae het die meeste lidmate die 1953-vertaling bo die 1983-vertaling verkies, terwyl die meeste predikante weer die 1983-vertaling bo die 1953-vertaling verkies het (Snyman 2003:185). Ten opsigte van tekste het sowel predikante as lidmate voorkeur vir die *Afrikaanse Bybel vir Dowes* getoon (Snyman 2003:185). Daar bestaan duidelik 'n behoefte aan verskillende vertalings van die Bybel in Afrikaans en 'n nuwe vertaling van die Bybel in Afrikaans moet dieselfde aandag geniet as die ander prioriteite van die BSA (Snyman 2003:185). Op die vergadering van KABA het dit duidelik geword dat die 1983-vertaling nie vir liturgiese gebruik in al die Afrikaanse kerke geskik was nie (Snyman 2003:186-188). Die besluit van KABA was dat die aard van 'n nuwe Afrikaanse vertaling nog nie so duidelik was dat onmiddellik met so 'n vertaalprojek begin kon word nie en verdere gesprek en ondersoek derhalwe nodig was, byvoorbeeld dat kleiner werkgroepe die ondersoek moes voortsit en proefvertalings produseer (Notule: Kerklike Advieskomitee, 1 Maart 2002).

In opdrag van 'n taakspan van KABA is vier vertalersgroepe (Bloemfontein, Potchefstroom, Pretoria en Stellenbosch), bestaande uit eksegete, brontaalkenners, Afrikaanse taal-kundiges en letterkundiges, gevorm om, met Afrikaanssprekers van 15 tot 25 jaar in gedagte, elk vier vertalings in hedendaagse Afrikaans van elk van die volgende teksgedeeltes te doen: Eksodus 33, Psalm 16, Jesaja 1, Matteus 5:1-20, Romeine 7, en Openbaring 4. Die weergawes was die volgende:

1. 'n Weergawe wat in hoë mate konkordant en brontaal-georiënteerd is, met behoud van die brontaal-idioom.
2. 'n Weergawe in eenvoudige, vloeiende en duidelike taal, bedoel as Leesbybel vir die breedste spektrum van gebruikers, konkordant waar dienlik en dinamies waar nodig.
3. 'n Weergawe wat bedoel is vir voorlesing in die erediens, vir kategeese en vir Bybelstudie, met besondere aandag aan letterkundige gehalte.
4. 'n Taalkundige hersiening van die 1983-vertaling.

KABA het die vertalings ("Nuwe Afrikaanse Proefvertaling 2002") op 11 November 2002 bespreek, waarna besluit is "dat in verdere navorsing gekonsentreer sal word op twee tipe Bybelvertalings:

1. 'n Vertaling (ook vir liturgiese gebruik) wat relatief sterker brontaal-geörienteerd is; getrou aan die oorspronklike bedoeling van die teks, terwyl sinvolheid en verstaanbaarheid nie opgeoffer word ter wille van die konkordante ideaal nie;
2. 'n 'Vlotleesbybel' maar dan nie een waarin die bedoeling van die oorspronklike teks ter wille van die lekkerlees-ideaal opgeoffer word nie" (Notule: Kerklike Advieskomitee, 11 November 2002:3).

Die vier vertaalgroepe doen op 6 Oktober 2003 aan KABA verslag, waarna besluit is om "'n vertaling getrou aan die grondteks, en bedoel vir voorlesing en gebruik in die eredienste van al die belanghebbende kerke en vir kategeese, Bybelstudie en privaat gebruik, voor te stel" (Notule: Kerklike Advieskomitee, 6 Oktober 2003:3). Hierdie vertaling moes hoofsaaklik ooreenstem met Weergawe 1 van die vorige opdrag. Verder moes 'n werkswinkel georganiseer word om die tegniese formulering van die vertaalopdrag te bespreek en aandag te gee aan praktiese aspekte van 'n nuwe vertaling (Notule: Kerklike Advieskomitee, 6 Oktober 2003:3). Die werkswinkel is op 22 en 23 April 2004 in Kempton Park gehou. Die vertaalopdrag is soos volg hersien: "Skep 'n goed verstaanbare, brontaalgerigte vertaling wat bedoel is vir voorlesing en gebruik in eredienste, en vir kategeese, Bybelstudie en privaatgebruik" (Aide Memoire: Kerklike Advieskomitee, 22-23 April 2004:1). 'n Aangepaste werkswyse, gebaseer op dié van die NBV, en voorgestelde fases word goedgekeur. Ten opsigte van verdere aksie word besluit dat 'n werkgroep 'n duidelike vertaalopdrag met motivering moet daarstel (wat word vertaal, waarvoor word vertaal, hoe word vertaal, vir wie word vertaal) (Aide Memoire: Kerklike Advieskomitee, 22-23 April 2004:2; Aide Memoire: Werkgroep van Kerklike Advieskomitee, 18 Junie 2004:1). Verder moet die onderskeie kerklike verteenwoordigers die wenslikheid van die nuwe vertaling by hulle kerke motiveer met die oog op die nodige ondersteuning, terwyl die BSA daarna met die kerke sal skakel met die oog op medewerking in die algemeen en die benoeming van moontlike medewerkers (Aide Memoire: Kerklike Advieskomitee, 22-23 April 2004:2). Op 25 Oktober 2004 versoek KABA die BSA om met 'n nuwe vertaling te begin, omdat dit blyk dat daar genoegsame steun van die kerke vir die projek is (Notule: Kerklike Advieskomitee, 25 Oktober 2004:3-4). Verder moes 'n beplanningswerkgroep, die Loodskomitee, binne ses maande 'n memorandum of werkboek (soortgelyk aan die *Handboek voor de Nieuwe Bijbelvertaling* (2001)) gereed hê vir insae deur die Kerklike Advieskomitee, met die oog op 'n opleidingssessie van vertalers, en die BSA adviseer oor die identifisering van vertalers (teoloë en taalkundiges) en die werkproses (Notule: Kerklike Advieskomitee, 25 Oktober 2004:4). Die Nasionale Raad van die BSA keur die versoek op 17 Februarie 2005 goed (e-pos: HJB Combrink, 9 Maart 2005).

5.2 Vertaalopdrag en oogmerk van die vertaling

Met die oog op die opleidingseminare van 2006 was dit belangrik om 'n duidelike en finale afspraak oor die vertaalopdrag aan medewerkers voor te lê wat ook in die Werkboek vir Medewerkers opgeneem kon word (Notule: Beplanningskomitee, 3 November 2004:2). Die volgende vertaalopdrag is op 4-5 Augustus deur die Loodskomitee en op 24 Oktober deur KABA goedgekeur en het in die Werkboek vir Medewerkers verskyn: "Skep 'n goed verstaanbare, bronteksgeoriënteerde Afrikaanse vertaling van die Bybel wat geskik is vir voorlesing en gebruik in eredienste, asook vir kategeese, Bybelstudie en persoonlike gebruik" (Werkboek vir Medewerkers 2006:3). 'n Analise van die vertaalopdrag volg (Werkboek vir Medewerkers 2006:3-8) wat die vernaamste aspekte van die vertaalopdrag eksplisiteer, asook 'n oorsig van toepaslike vertaalteorieë (Werkboek vir Medewerkers 2006:9-20). Verder bevat

die werkboek ook die taalkundige huisreëls en afspraak sowel as tersaaklike inligting, byvoorbeeld kulturele sleuteltermen. Die Begeleidingskomitee (BK) het die Loodskomitee se taak ná afloop van die eerste opleidingseminaar oorgeneem (Notule: Kerklike Advieskomitee, 23 Oktober 2006:3).

5.3 Brontekste

In die analise van die vertaalopdrag sowel as in die werkboek word die brontekste wat vir die projek gebruik is, aangedui (Werkboek vir Medewerkers 2006:3-4). Die brontekste wat vir die Ou Testament gebruik is, is die vierde uitgawe van die *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (1990). Die brontekste vir die Nuwe Testament is die vierde hersiene uitgawe van die WBG se *The Greek New Testament* (1994), wat saam met die derde hersiene uitgawe van 1983, sowel as die *Novum Testamentum Graece* se 26ste hersiene uitgawe (1979) en die 27ste uitgawe (1993) gebruik is. Die teks van al die uitgawes is identies, maar die tekskritiese apparaat verskil, wat sinvolle vergelyking, wanneer nodig, moontlik maak. Die brontekste vir die deuterokanonieke boeke was die 1935-uitgawe van Alfred Rahlfs se *Septuaginta*. Waar die teks verskil van die 1986-uitgawe van die Vulgaat van die Vatican Press word dit in voetnote aangedui.

5.4 Vertaalproses

5.4.1 Vertalers

Uit die nominasies van alle lidkerke van KABA, sowel as uit die vakverenigings van taalkundiges, letterkundiges en taalpraktisyne is altesaam 142 medewerkers (van wie 37 vroue was) by die projek as eksegete, brontaalkenners, intravertalers, letterkundiges en taalkundiges betrek (Notule: Kerklike Advieskomitee, 23 Oktober 2006:4). Nie al die medewerkers kon tot aan die einde van die proses saamwerk nie.

Benewens die BK is daar ook 'n Literêre Advieskomitee (LAK), Literêre Adviespaneel (LAP), Taalkundige Advieskomitee (TAK), en Taalkundige Adviespaneel (TAP) aangewys (Notule: Loodskomitee, 25 November 2005:5; Notule: Kerklike Advieskomitee, 23 Oktober 2006:4). Die hele vertaalproses is deur die Projekleier bestuur.

In 2008 is 64 kerklike lesers aangestel (Notule: Kerklike Advieskomitee, 22 Oktober 2007:5, 3 November 2008:7), asook Voorlopige Redaksionele Komitees om die hoofstukke van bepaalde korpusse te beoordeel (Notule: Kerklike Advieskomitee, 3 November 2008:5). Gedurende Maart 2009 is daar 'n audit gedoen van die vordering in al die spanne; die rol van die Projekleier is hersien en bepaalde aanpassings is gedoen om die gekompliseerde proses te vereenvoudig en (waar moontlik) die administratiewe las van medewerkers te verlig (Notule: Kerklike Advieskomitee, 26 Oktober 2009:8).

Dr. Jaap van Dorp van die NBV het die vertaalproses krities beskou om dit aan te pas vir groter effektiwiteit, waarop die BK op 7-8 Maart 2007 besluit het om Eksegetiese Koördineerders aan te stel om te help met die bestuur en oorsig van die vertaalproses, maar dit is later laat vaar toe die vertaalproses vereenvoudig is (Notule: Begeleidingskomitee, 25 Augustus 2008:3; Notule: Kerklike Advieskomitee, 22 Oktober 2007:5).

Aangesien die projek stadiger gevorder het as wat beplan is, het Redaksionele Komitees vir die Ou Testament, die Nuwe Testament en deuterokanonieke boeke sedert Januarie 2010 begin funksioneer. Elke redaksionele komitee is saamgestel uit een brontaalkundige, twee eksegete, twee Afrikaanse letterkundiges, een Afrikaanse taalkundige, een vertaalkundige en die projekleier behalwe die Redaksionele Komitee vir deuterokanonieke boeke wat ook 'n verteenwoordiger van die Rooms-Katolieke ingesluit het. Hulle het meestal vyf dae per keer vergader, gewoonlik van 'n Vrydag tot 'n Dinsdag (Notule: Kerklike Advieskomitee, 31 Oktober 2011:6-7).

5.4.2 *Werkmetode*

Benewens die opleidingseminare op 27-28 April 2006 in Pretoria en 3-4 April 2006 op Stellenbosch, is verdere seminare op 25 Mei 2007 in Pretoria, 1 Junie 2007 op Stellenbosch, 8 Junie 2007 op Potchefstroom en op 15 Junie 2007 in Bloemfontein gehou om medewerkers oor die basisvertaling wat aan Intravertalers gelewer moet word, in te lig en in die Paratext-program op te lei (Notule: Kerklike Advieskomitee, 22 Oktober 2007:5). Ná die opleiding het die projek in vyf fases verloop (e-pos: HJB Combrink, 27 Oktober 2005; Notule: Loods-komitee, 25 November 2005:4-5):

Fase 1: Vertaling, kontrole, en intravertaling (vier lede per boekspan): Die eerste eksegeet (teoloog) lewer 'n basisvertaling, verwerk kommentaar hierop deur die tweede eksegeet (teoloog) en brontaalkenner (kenner van Hebreeus/Aramees/Grieks), en stuur dit aan die intravertaler (opgeleide vertaler), wat 'n basisteks in duidelike en vloeiende Afrikaans lewer.

Fase 2: Verdere taalkundige en literêre interne hersiening (twee lede), waarna die teks deur die onderskeie redaksionele komitees sistematies nagegaan en hersien word.

Fase 3: Eksterne kommentaar deur kerklike en ander lesers, wat deur die redaksionele komitees oorweeg en verwerk word.

Fase 4: Kontrole vir konsekwentheid deur die redaksionele komitees.

Fase 5: Begeleidingskomitee begelei die proses deur alle fases, teken die vertaling af en oorhandig dit aan die BSA.

5.4.3 *Vertaalmetode en vertaalstrategieë*

Die 2020-vertaling is 'n direkte vertaling, wat impliseer dat vertaal word asof die Bybelskrywers self aan die woord is, maar in vloeiende, idiomatiese Afrikaans. Waar die taalkenmerke verskil, hou die vertaling rekening met die eiesoortigheid van Afrikaans. Waar die bronteks 'n stylkenmerk vertoon, word gepoog om die stylkenmerk in die vertaling te behou. Daar is gepoog om die Bybelse bronteks en leefwêreld so ver moontlik te weerspieël, met die gevolg dat kulturele sleuteltermes van die brontaal (byvoorbeeld lengtemate en geldeenhede) so ver moontlik gehandhaaf word, terwyl woorde vir moderne konsepte soos metrieke mate en gewigte nie gebruik word nie. Dit geld ook vir die vroulike verwysing na sommige nielewende sake, byvoorbeeld stede (Jerusalem en Babel), en abstrakte begrippe, soos wysheid, wat in die bronteks as vroulik voorgestel word. Om hierdie aangeleenthede te verduidelik, is benewens die toeligting in die Inleiding/Voorwoord die volgende paratekste/metatekste ter sprake.

Opskrifte is so bondig moontlik en word direk aan die inhoud van die perikoop ontleen. Waar die groter eenheid van die teks onderbreek word, word opskrifte nie gebruik nie en in sommige boeke ontbreek opskrifte (Notule: Begeleidingskomitee, 25 Augustus 2008:9, Notule: Begeleidingskomitee, 24 Oktober 2014:15).

Die volgende inligting volg in voetnote: Sosiokulturele inligting ten opsigte van die leefwêreld van die Bybel, wat nie by die moderne wêreld aangepas word nie, byvoorbeeld titels van ampsdraers of bepaalde gebruiksvoorwerpe; aanduiding by manlike terme waar die konteks duidelik aantoon dat dit inklusief verstaan moet word; inligting oor die vertaalkeuse deur te verwys na ander vertaalmoontlikhede soos opgeneem in ander vertalings of waar daar onsekerheid is oor die betekenis van die bronteks, of waar die bronteks verskillend vertaal kan word; datums vir die regeringstye van konings van Israel en Juda; verwysing met behulp van 'n toegewyde ikoon na 'n kaart agter in die Bybel; kruisverwysings om bepaalde

woordelike ooreenkomste of tematiëse verbande tussen bepaalde verse of groter gedeeltes aan te dui; aanduiding van Ou Testamentiese tekste wat in die Nuwe Testament op Jesus Christus van toepassing gemaak word deur oor en weer na die ooreenkomste in die aanhaling te verwys met die frase "... as heenwysing na Jesus Christus" of "verwys"; en aanduiding dat versnommers in die 2020-vertaling van die versnommers in die gedrukte brontekste verskil (Notule: Begeleidingskomitee, 24 Oktober 2014:9-13).

Belangrike bykomende sosiokulturele, geografiese en historiese inligting en toeligting word in 'n woordelys aan die einde van die Bybel opgeneem. Die Inleiding van die 2020-Bybel bevat 'n lys met die name wat vir God in die Hebreeuse Bybel gebruik word, met die uitspraak en Afrikaanse vertaling daarvan om aan die behoefte van sommige lesers te voldoen (Notule: Begeleidingskomitee, 24 Oktober 2019:14).

Daar is besluit om die spelling van eiename hoofsaaklik by die 1983-vertaling te laat aansluit, behalwe waar daar goeie rede is om daarvan af te wyk, terwyl by plekname so na as moontlik aan die bronteks en internasionale konvensies vir geografiese benamings te bly, byvoorbeeld "Betlehem" word in die staat Israel en in die bronteks so gespel en daarom so gespel in die 2020-vertaling, terwyl die spelling "Bethlehem" in die naam van die dorp in die Vrystaat uit die Nederlandse *Statenvertaling* oorgeneem is (Notule: Begeleidingskomitee, 24 Oktober 2012:5; Notule: Begeleidingskomitee, 24 Oktober 2019:8-9).

Wanneer Jesus hoflik of eerbiedig aangespreek word, word "U/Usself" gebruik in die vertaling. Wanneer Jesus egter afwysend of aggressief aangespreek word, word "jy/jou/jouself" gebruik. Wanneer die bronteks slegs 'n voornaamwoord gebruik (*hy, sy, hierdie, hulle*) en daar in Afrikaans onduidelikheid kan ontstaan oor die vraag na wie daar verwys word, word die voornaamwoord ter wille van die voorlees daarvan deur die persoonseienaam vervang. In gesproke taal word "pa/ma" as die direkte informele aanspreekvorm gebruik, maar indien die konteks formeel van aard is, word "vader/moeder" gebruik. Dit geld ook so vir "u/jy" (Notule: Begeleidingskomitee, 2 Mei 2019:7).

5.5 Produk en uitgawes

'n Voorstel van die Afrikaanse Protestantse Kerk op die KABA-vergadering in 2010 dat twee uitgawes van die Bybel gepubliseer word – een waarin bepaalde persoonsverwysings in Ou Testamentiese tekste met hoofletters begin wanneer dit volgens die Nuwe Testament as Messiaans beskou word, en een sonder sulke hoofletters – is na die BSA verwys vir verdere hantering. Die Raad van Direkteure van die BSA het, op aanbeveling van die Begeleidingskomitee, die voorstel vir 'n tweede uitgawe goedgekeur wat deur vyf kerke gebruik sal word (Notule: Kerklike Advieskomitee, 31 Oktober 2011:7). Daar sal gevolglik drie produkte beskikbaar wees naamlik *Die Bybel*, *Die Bybel: Hoofletteruitgawe* en *Die Bybel met Deuterokanonieke Boeke* (Notule: Begeleidingskomitee, 2 Mei 2019:2).

In die uitgawe met deuterokanonieke boeke word die nege boeke, wat op dieselfde wyse hervertaal is as die Ou en Nuwe Testament, tussen die Ou en Nuwe Testament ingevoeg soos in die eerste Afrikaanse uitgawe met die deuterokanonieke wat in 1965 verskyn het. Die deuterokanonieke boeke was nie by die hervertalingsprojek van die 1983-vertaling ingesluit nie. Waar daar twee erkende tekste (een in Hebreeus en een in Grieks) vir 'n bepaalde boek bestaan, byvoorbeeld Ester, is die vertaling van die Hebreeuse teks as deel van die Ou Testament opgeneem, maar die vertaling van die Griekse teks by die deuterokanonieke boeke. (Notule: Loodskomitee, 25 November 2005:4; Notule: Begeleidingskomitee, 2 Mei 2019:11,14).

6. SOSIOKULTURELE IMPAK

Ten spyte daarvan dat die vertaling eers aan die einde van 2020 gepubliseer word, het die projek reeds ekumeniese impak. 'n Belangrike kenmerk van die 2020-vertaling is dat die oorgrote meerderheid van kerke wat Afrikaans gebruik, vir die eerste keer aan 'n vertaling kon saamwerk. 'n Bewys daarvan is die eenparige besluit deur al die deelnemende kerke ter ondersteuning van die projek teen die petisies en verdagmakery in die media (Notule: Kerklike Advieskomitee, 29 Oktober 2012:7). Dit is ook die eerste keer dat vroulike medewerkers by 'n Afrikaanse Bybelvertaling van die BSA betrokke was.

7. GEVOLGTREKKINGE

Die behoefte aan 'n Afrikaanse Bybel het uit die Nederlandse *Statenvertaling* voortgespruit. Die poging van die Bybelvertalingsbeweging (1872–1911) misluk weens die koloniale denke van Bybellesers dat die dominante faktor, naamlik die Nederlandse taal en die *Statenvertaling*, steeds te verkies is bo die gedomineerde faktor, naamlik die Afrikaanse “dialek” en 'n Afrikaanse Bybelvertaling. Die poging tot Bybelvertaling vanuit die kerklike geleedere (1916–1923) tydens die Naoorlogse Taalbeweging (1914–1925) misluk weens die interferensie van die Nederlandse taal en die opkoms van Afrikanernasionalisme met sy nuwe identiteit, wat deur Afrikaans as taal verskaf word. Laasgenoemde is die rede vir die sukses van die 1933-vertaling van die Bybel in Afrikaans en die hersiening daarvan in 1953 as bronteksgeoriënteerde vertaling, waarin die gebruik van soortgelyke Hebreeuse en Griekse brontekste as vir die *Statenvertaling* gesag aan die nuwe vertaling verleen. Die hervertaling van die Bybel in Afrikaans in 1983 as doeltteksgeoriënteerde vertaling kom tot stand in 'n tydperk van klem op sosiale geregtigheid en menseregte – die gevolg is die eis van die verstaanbaarheid van die vertaling vir die leser (as sy/haar reg) en die fokus van vertalers op die verinheemsing van die vreemde kultuur van die bronteks in die vertaling – 'n vertaling moet lees soos 'n oorspronklike teks in die doeltaal. In pas met die nuwe wêreldorde en die gevolglike klem op demokratisering, waarin aandag aan behoeftes van spesifieke groepe voorrang geniet het, het hervertalings van die Bybel in Afrikaans soos *Die Bybel vir Dowes* en die kommersiële vertalings soos *DieBybel@Kinders.co.za* (2002) gevolg. Globalisering ná 2005 met universele konnektiwiteit en kragtige platforms veroorsaak dat die modernistiese en postmodernistiese denke van die twintigste eeu, wat albei reduksionisties is, nou plek maak vir komplekse denke wat die 2020-vertaling gedeeltelik beïnvloed en waarvolgens die kultuur van die bronteks sowel as die leesbaarheid van die doeltteks gerespekteer word.

Vanuit vertaalteoretiese gesigspunt het dit duidelik geblyk dat linguistiese vertaalteorieë in die 1980s vervang is deur funksionalistiese benaderings en deskriptiewe vertaalkunde. Die ideaal van ekwivalensie is nie haalbaar nie, maar die doel en funksie, en nie die bronteks nie, rig eerder vertaling en vertaalmetodes. Die funksie van die vertaling in die doelkultuur bepaal watter aspekte van die bronteks oorgedra word in vertaling en watter nie. Die vertaalopdrag, wat 'n duidelike stel vertaalinstruksies bevat, verwoord die skopos of doel van die vertaling. Bybelvertaling word beskou as 'n vorm van interkulturele kommunikasie waarin die andersheid van die bronkultuur eerbiedig moet word. Binne hierdie vertaalkundige konteks is van 2001 tot 2006 navorsing gedoen om 'n vertaalopdrag en vertaalproses te bepaal, waarna die vertaalwerk begin is.

Deur metatekste of paratekste te gebruik om die andersheid van die bronkultuur vir lesers toeganklik te maak verhoed die 2020-vertaling reduksionisme, of klem op vorm soos in die

1933/1953-vertaling, of klem op betekenis soos die 1983-vertaling. Die 2020-vertaling, waarin baie van die kulturele konsepte metatekstueel in inleidings, opskrifte, voetnote en 'n uitgebreide woordelys hanteer word, is 'n reaksie op die verinheemingsstrategie van die 1983-vertaling. Vir die individue en denominasies wat die 1983-vertaling ten gunste van die 1933/1953-vertaling verwerp het, is die 2020-vertaling deur die representasie van die alteriteit/andersheid van die bronkultuur in intertekstuele dialoog met die 1933/1953-vertaling. Die gebruik van metatekste in die 2020-vertaling, soos in die *Statenvertaling* voor 1800, is ikonies in die herstel van die verlies van inligting wat lewensbeskouing beïnvloed het.

Die piramidale werkswyse met kundige medewerkers (eksegete, brontaalkenners, intravertalers, letterkundiges en taalkundiges in boekspanne) wat vertalings vir 'n volgende fase voorberei het, waarborg dat aan die een kant maksimale inligting verreken is, terwyl die redaksionele komitees en begeleidingskomitee aan die ander kant weer konsekwentheid bewerk het.

Hierdie ondersoek bevestig die standpunt van Albachten en Gürçağlar (2019:2) dat hervertaling 'n komplekse proses is wat 'n netwerkbenadering verg wat historiese en sinchroniese wisselwerking tussen tekste, instellings, kontekste en agente behels. Nuwe vorms van Bybelvertaling vloei voort uit semiotiese prosesse, wat die Bybelteks en interpretasie daarvan lewend hou en nuwe sosiokulturele werklikhede laat voortkom. Dit is wat die 2020-vertaling van die Bybel in Afrikaans probeer bereik: die ontdekking van nuwe skatte, maar ook die bewaring en vernuwing van ou skatte!

BIBLIOGRAFIE

- Albachten, Ö.B. & Gürçağlar, Ş.T. 2019. Introduction. In Albachten Ö.B. & Gürçağlar, Ş.T. (eds). *Perspectives on Retranslation. Ideology, Paratexts, Methods*. London & New York: Routledge, pp. 1-7.
- Baker, M. 2006. *Translation and conflict: A narrative account*. London & New York: Routledge.
- Batchelor, K. 2018. *Translation and Paratexts*. London & New York: Routledge.
- Boucher, M. 1986. Die Kaap onder die Verenigde Oos-Indiese Kompanjie. In T. Cameron & Spies, S.B. (reds.). *Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld*. Kaapstad: Human & Rousseau, pp. 61-74.
- Conradie, W.J. 1912. *Bybelgeskiedenis vir Ons Volk*. Kaapstad: HAUM.
- Conradie, J. & Groenewald, G. 2014. Die Ontstaan en Vestiging van Afrikaans. In Carstens, W. & Bosman, N. (reds.). *Kontemporêre Afrikaanse Taalkunde*. Pretoria: Van Schaik, pp. 27-60.
- De Blois, K.F. & Mewe, T. 2002. Functional equivalence and the new Dutch translation project. In Naudé, J.A. & Van der Merwe, C.H.J. (eds). *Contemporary Translation Studies and Bible Translation. A South African Perspective. Acta Theologica Supplementum 2*. Bloemfontein: Publication Office of the University of the Free State, pp. 214-227.
- Die Saaier*, Winter 2008:2.
- Du Plessis, T. 1986. *Afrikaans in Beweging*. Bloemfontein: Patmos.
- Friedman, R. 1998. *The Life Millennium. The 100 most important events & people of the past 1000 years*. New York: Life Books.
- Friedman, T. & Mandelbaum, M. 2011. *That Used to be Us: How America Fell Behind in the World it Invented and How We Can Come Back*. New York: Farrar, Straus & Giroux.
- Genette, G. 1997. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: University Press.
- Giliomee, H. 2004. *Die Afrikaners: 'n Biografie*. Kaapstad: Tafelberg.
- Gutt, E.A. 2000 (1991). *Translation and relevance. Cognition and context*. Manchester, UK: St Jerome.
- Hermans, T. 1985. Translation Studies and a New Paradigm. In Hermans, T. (ed.). *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. London: Croom Helm, pp. 7-15.
- Hofmeyr, J.H. 1913. *Het Leven van Jan Hendrik Hofmeyr (Onze Jan)*. Kaapstad: Van De Sandt De Villiers Drukkers.

- Holmes, J.S. 1988. The Name and Nature of Translation Studies. In Holmes, J.S. (ed.). *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam & Atlanta: Editions Rodopi, pp. 67-80.
- Hoogenhout, C.P. 1873. *Die Geskiedenis van Josef voor Afirkaanse Kinders en Huissouwen*, in *Hulle Eige Taal Geskrywe deur Een Vriend*. 1 Cor. XIV:6. Kaapstad: N.H. Marais.
- Keet, B.B. & Groenewald, E.P. 1985. Die Bybel in Afrikaans. In Wegener, G.S. (red.). *In die begin was die Woord*. Kaapstad: Human & Rousseau, pp. 221-238.
- Koskinen, K. & Paloposki, O. 2010. Retranslation. In Gambier, Y. & Van Doorslaer (eds). *Handbook of Translation Studies. Volume 1*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, pp. 294-298.
- Le Cordeur, B.A. 1986. Die besettings van die Kaap, 1795–1854. In Cameron, T. & Spies, S.B. (reds.). *Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld*. Kaapstad: Human & Rousseau, pp. 143-160.
- Marais, K. 2014. *Translation Theory and Development Studies. A Complexity Theory Approach*. New York & London: Routledge.
- Marais, K. 2019. *A (Bio)semiotic Theory of Translation. The Emergence of Social-Cultural Reality*. New York & London: Routledge.
- Miller-Naudé, C.L. & Naudé, J.A. 2016a. Interpretation and Ideology in the Metatexts of Ben Sira: The Headings of the Geneva Bible (1560) and the King James Version (1611). In Jordaan, P.J. & Allen, P.L. (eds). *Construction, Coherence and Connotation in Septuagint, Apocryphal and Cognate Literature: Studies on the Septuagint, Apocryphal and Cognate Literature*. Berlin: Walter de Gruyter, pp. 87-131.
- Miller-Naudé, C.L. & Naudé, J.A. 2016b. The Metatextual Marginal Notes of Ben Sira: Ideology and Theology in the Geneva Bible (1560) and the King James Version (1611). In Gauthier, R.X., Kotzé, G.R. & Steyn, G.J. (eds). *Septuagint, Sages and Scripture: Studies in Honour of Johann Cook*. Leiden: Brill, pp. 205-258.
- Murray, B. 1986. Die tydperk van 1924 tot 1939. In Cameron, T. & Spies, S.B. (reds.). *Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld*. Kaapstad: Human & Rousseau, pp. 249-259.
- Naudé, J.A. 2001. Vertaalkunde vandag. 'n Oorsig. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 41(3):177-194.
- Naudé, J.A. 2004. Afrikaanse bybelvertalings 'vir Afrika'. Die vertalers en hulle kulturele agenda. *Acta Theologica*, 24(1):127-146.
- Naudé, J.A. 2005a. On the Threshold of the Next Generation of Bible Translations: Issues and Trends. *Meta: Journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, 50(4):1-10.
- Naudé, J.A. 2005b. Translation and cultural transformation. The case of the Afrikaans Bible translations. In Hung, E. (ed.). *Translation and cultural change: Studies in history, norms and image-projection*. Amsterdam: Benjamins, pp. 19-42.
- Naudé, J.A. 2005c. The Afrikaans Bible translations and the formation of cultural, political and religious identities in South Africa. In House, J., Ruano, R.M. & Baumgarten, N. (eds). *Translation Yearbook of the International Association for Translation & Intercultural Studies 2005*. Seoul: IATIS, pp. 167-179.
- Naudé, J.A. 2009. "Soos 'n hamer wat 'n rots vermorsel": Die Afrikaanse Bybel van 1933 as vertaling. *Acta Theologica*, 29(2):54-73.
- Naudé, J.A. 2012. Metatexts and the regulation of reader responses in the translation of sacred texts. *Folia Orientalia*, 49:339-355.
- Naudé, J.A. 2013. The Role of the Metatexts of the KJV as a Means of Mediating Conflicting Theological Views. In D.G. Burke, J.H. Kutsko, P.H. Towner & J. Kutzko (eds). *The KJV at 400: Assessing Its Genius as Bible Translation and Its Literary Influence*. Atlanta: Society of Biblical Literature, pp. 157-194.
- Naudé, J.A. & Miller-Naudé, C.L. 2012. Lamentations in the English Bible Translation Tradition of the King James Bible (1611). *Scriptura*, 110(2): 208-226.
- Naudé, J.A. & Miller-Naudé, C.L. 2019. Theology and Ideology in the Metatexts of Bible Translations in Muslim Contexts: A Case Study. In Kotzé, G., Locatell, C. & Messarra, J. (eds). *Ancient Texts and Modern Readers. Studies in Ancient Hebrew Linguistics and Bible Translation*. Brill: Leiden, pp. 280-299.

- Naudé, J.A., Miller-Naudé, C.L. & Makutoane, T.J. 2017. Bible Translation in Postcolony Africa: Reclaiming Humanness through Bible Translation Performance. In Marais, K. & Feinauer, I. (eds). *Translation Studies Beyond the Postcolony*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Press, pp. 154-209.
- Naudé, J.A. & Van der Merwe, C.H.J. (eds). 2002. Contemporary Translation Studies and Bible Translation. A South African Perspective. *Acta Theologica Supplementum* 2. Bloemfontein: Publication Office of the University of the Free State, pp. 214-227.
- Nida, E.A. 1969. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.
- Nienaber, P.J. 1934. *Die Geskiedenis van die Afrikaanse Bybelvertaling en 'n Hoofstuk oor die vertaling van die Psalm- en Gesangboek en die Formuliere*. Kaapstad: Nasionale Pers.
- Nienaber, P. J. 1975. *Eerste Soorie*. Johannesburg: Perskor.
- Nord, C. 1991. *Text analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-oriented Text analysis*. Amsterdam: Rodopi.
- Nord, C. 1997. *Translation as a Purposeful Activity: Functionalist approaches explained*. Manchester, UK: St Jerome.
- Nord, C. 2005. *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Second Edition. Amsterdam: Rodopi.
- Nord, C. 2018. *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Second Edition. London & New York: Routledge.
- Ritzer, G. 2007. *Contemporary Sociological Theory and Its Classical Roots: The Basics*. Second edition. Boston: McGraw.
- Smit, A.P. 1970. *God het laat Groei. Geskiedenis van die Bybelgenootskapsbeweging in Suider-Afrika 1820–1970*. Kaapstad: Die Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
- Snyman, A.H. 2003. Die 1983 Afrikaanse Bybelvertaling in die lig van huidige tendense en behoeftes. *Acta Theologica*, 23(1):175-193.
- Spies, S.B. 1986. Rekonstruksie en unifikasie, 1902–1910. In Cameron, T. & Spies, S.B. (reds.). *Nuwe Geskiedenis van Suid-Afrika in Woord en Beeld*. Kaapstad: Human & Rousseau, pp. 219-27.
- Terreblanche, S. 2014. *Western Empires, Christianity, and the Inequalities between the West and the Rest 1500–2010*. Johannesburg: Penguin Books.
- Van der Merwe, C.H.J. 2012. The Bible in Afrikaans: A direct translation – a new type of church Bible. *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*, 68(1):1-8.
- Van Rensburg, C. 1990. *Taalvariëteite en die Wording van Afrikaans in Afrika*. Bloemfontein: Patmos.
- Van Rensburg, C. 2012. *So Kry ons Afrikaans*. Pretoria: LAPA.
- Van Rooy, H.F. 2019. A Direct Translation and Paratext: Hapax Legomena and Text-Critical Notes. In Kotzé, G., Locatelli, C. & Messarra, J. (eds). *Ancient Texts and Modern Readers. Studies in Ancient Hebrew Linguistics and Bible Translation*. Brill: Leiden, pp. 263-299.
- Van Zyl, A. H. & Swanepoel, F. A. 1972. *Waarom 'n nuwe Bybelvertaling?* Pretoria: N.G. Kerkboekhandel.
- Venuti, L. 2008 (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Second edition. London & New York: Routledge.
- Venuti, L. 2013. *Translation Changes Everything: Theory and Practice*. London & New York: Routledge.
- Wendland, E. 2008. *Contextual frames of reference in translation. A coursebook for Bible translators and teachers*. Manchester, U.K.: St. Jerome Publishing.
- Wilt, T. 2003. *Bible translation. Frames of reference*. Manchester, U.K.: St. Jerome Publishing.

BRONTEKSTE

- Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 1977. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 1990. 4th edition. Edited by E. Gérard, K. Elliger & W. Rudolph. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 1997. 5th corrected edition. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum* editio. 1986. 2nd revised edition. Rome: Vatican Press.
- Novum Testamentum Graece*. 1979. 26th revised edition. Edited by Barbara & Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M Martini, Bruce Metzger. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Novum Testamentum Graece*. 1993. 27th edition. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

- Septuaginta. Id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes.* 1935. Edited by Alfred Rahlfs. Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt/Deutsche Bibelstiftung.
- The Greek New Testament.* 1975. 3rd edition. United Bible Societies.
- The Greek New Testament.* 1983. 3rd revised edition. United Bible Societies.
- The Greek New Testament.* 1994. 4th revised edition. United Bible Societies.

BYBELVERTALINGS

Afrikaans

1878. *Die Evangelie volgens die beskrywing van Markus na die Hollandse vertaling van die State Bybel.* Ongepubliseerd.
1889. *Di Bybel in Afrikaans – Dri Proewe deur S.J. du Toit.* Paarl: D.F. du Toit.
1893. *Di Eerste Boek van Moses genoem Genesis.* Paarl: D.F. du Toit.
1895. *Di Evangelii vollens Mattéus.* Paarl: D.F. du Toit.
1898. *Di Openbaring van Jesus Gristus met antekeninge deur S.J. du Toit.* Paarl: D.F. du Toit Drukkers en Uitgewers.
1905. Di Hoogliid fan Salomo. *Stemmen des Tijds* 1(1):14-20; 1(2):18-20.
1907. *Di Psalme in Afrikaans fertaald.* Paarl: Paarl Drukkers.
1908. Di Handelinge fan di Apostels. *Stemmen des Tijds* 3(3):11-14; 3(4):4-12; 3(7):8-12; 3(9):2-8; 3(10-11):15-21.
1908. Di Evangelii Follens Markus. *Stemmen des Tijds* (9):4-11; 4(10):12-14; 4(12):1-8
1922. *Die Vier Evangelie en die Psalme.* Kaapstad: Brits en Buitenlands Bybelgenootskap.
1929. *Die Vier Evangelies en die Boek van die Psalms.* Kaapstad: Die Britse en Buitenlandse Bybelgenootskap.
1933. *Die Bybel in Afrikaans. Dit is die ganse Heilige Skrif wat al die Kanonieke Boeke van die Ou en Nuwe Testament bevat oorgesit uit die oorspronklike tale en uitgegee in opdrag van die Gesamentlike Kommissie verteenwoordigende die drie Hollandse Kerke in Suid-Afrika.* Kaapstad: Britse en Buitelandse Bybelgenootskap.
1953. *Die Bybel in Afrikaans. 1933. Dit is die ganse Heilige Skrif wat al die Kanonieke Boeke van die Ou en Nuwe Testament bevat oorgesit uit die oorspronklike tale en uitgegee in opdrag van die Gesamentlike Kommissie verteenwoordigende die drie Afrikaanse Kerke.* Kaapstad: Britse en Buitelandse Bybelgenootskap.
1955. *Afrikaans-Engelse diglot Nuwe Testament.* Kaapstad: Britse en Buitelandse Bybelgenootskap.
1957. *Die Bybel in Afrikaans, Naslaan-uitgawe. Dit is die ganse Heilige Skrif wat al die Kanonieke Boeke van die Ou en Nuwe Testament bevat. Oorgesit uit die oorspronklike tale. (Naslaan-uitgawe).* Kaapstad: Britse en Buitelandse Bybelgenootskap.
1958. *Die Bybel met Verklarende Aantekeninge.* Kaapstad: Christelike Uitgewersmaatskappy.
1965. *Die Bybel met Deutero-Kanonieke Boeke. Dit is die ganse Heilige Skrif wat al die Kanonieke Boeke van die Ou en Nuwe Testament bevat tesame met Deutero-Kanonieke Boeke.* Kaapstad: Die Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
1971. *'n Proefvertaling van 1 Samuel, Amos, Maleagi, Die Evangelie volgens Johannes, Die Brief aan die Fillippense, Die Brief aan die Kolossense vertaal uit die oorspronklike tale.* Kaapstad: Die Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
1975. *Die Blye Boodskap. Die Evangelie volgens Matteus, Die Evangelie volgens Markus, Die Evangelie volgens Lukas, Die Evangelie volgens Johannes, Die Handelinge van die Apostels, Psalms 1-50.* Kaapstad: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
1979. *Die Nuwe Testament en die Psalms. 1979-vertaling met woordelys en teksverwysings.* Kaapstad: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
1982. *Die Lewende Bybel.* Roodepoort: Christelike Uitgewersmaatskappy.
1983. *Die Bybel. Nuwe Vertaling.* Kaapstad: Bybelgenootskap van Suid Afrika.
1989. *Verklarende Bybel (1983-vertaling).* Kaapstad: Lux Verbi.
1998. *Verwysingsbybel 1983-vertaling. Band 1: Teks met Voetnote, Band 2: Naslaanmateriaal.* Kaapstad: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
1998. *Afrikaanse Bybel vir Dowes. Genesis en Markus.* Kaapstad: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
2000. *Afrikaanse Bybel vir Dowes. Daniël tot Maleagi.* Kaapstad: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.

2001. *Nuwe Wêreld-Vertaling van die Heilige Skrif. Vertaal uit die hersiene Engelse uitgawe van 1984 van die New World Translation of Holy Scriptures.* New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York.
2002. *Afrikaanse Bybel vir Dowes. Matteus tot Johannes.* Kaapstad: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
2002. *Die Boodskap: Die Bybel in Hedendaagse Afrikaans.* Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy.
2002. *DieBybel@Kinders.co.za.* Vanderbijlpark: Carpe Diem Media.
2002. *DieBybel@Mans.* Vanderbijlpark: Carpe Diem Media.
2002. *DieBybel@Vroue.* Vanderbijlpark: Carpe Diem Media.
2002. *DieBybel@Ouens.* Vanderbijlpark: Carpe Diem Media.
2002. *DieBybel@Meisies.* Vanderbijlpark: Carpe Diem Media.
2002. *DieBybel@Seuns.* Vanderbijlpark: Carpe Diem Media.
2002. *DieBybel@Dogters.* Vanderbijlpark: Carpe Diem Media.
2004. *Die Multivertaling Bybel.* Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy.
2005. *Afrikaanse Bybel vir Dowes. Psalms.* Kaapstad: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
2006. *Die Bybel. Nuwe Lewende Vertaling.* Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy.
2007. *Die Bybel vir Dowes.* Bellville: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
2008. *Die Bybel vir Almal.* Bellville: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
2008. *Proefvertaling. Afrikaanse Bybelvertalingsprojek.* Bellville: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
2012. *Interliniêre Bybel. Grieks-Afrikaans. Nuwe Testament.* Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy.
2013. *Proefvertaling. Die Bybel. 'n Direkte Vertaling.* Bellville: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
2014. *Nuwe Testament en Psalms. 'n Direkte Vertaling.* Bellville: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
2015. *Die Pad van Waarheid tot die Lewe. Die Woord van JHWH in Afrikaans.* Annlin: PWL.
2016. *Die Aksie-Bybel.* Vereeniging: Christian Art Kids.
2017. *Die Brief aan die Romeine. 'n Direkte Vertaling.* Bellville: Bybelgenootskap van Suid-Afrika
www.bybeldirektevertaling.co.za

Engels

1611. *THE HOLY BIBLE, Conteyning the Old Testament, AND THE NEW. Newly Translated out of the Originall tongues & with the former Translations diligently compared and revifed by his Maiesties speciaall Comandement. Appointed to be read in Churches.* Imprinted at London by Robert Barker, Printer to the Kings most Excellent Maiestie. (King James Version).
1901. *The Holy Bible containing the Old and New Testaments translated out of the original tongues being the version set forth A.D. 1611 compared with the most ancient authorities and revised A.D. 1881-1885. Newly edited by the American Revision Committee A.D. 1901. Standard Edition.* Camden, New Jersey: Thomas Nelson. (American Standard Version)
1977. *Good News Bible. Today's English Version.* Cape Town: Bible Society of South Africa.
1995. Fox, E. *The Schocken Bible Volume 1. The Five Books of Moses. Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy. A New Translation with Introductions, Commentary, and Notes.* New York: Schocken Books.
2011. *Common English Bible.* Nashville: Common English Bible. [CEB]
2014. Fox, E. *The Schocken Bible: Volume 2. The Early Prophets. Joshua, Judges, Samuel, and Kings. A New Translation with Introductions, Commentary, and Notes.* New York: Schocken Books.
2019. Alter, R. *The Hebrew Bible: A Translation with Commentary.* Vol. 1-3. New York: W. W. Norton.

Nederlands

1637. *Biblia dat is De gantsche H. Schrifture, vervattende alle de Canonijcke Boecken des Ouden en des Nieuwen Testaments. Door Last der Hoogh-Mog. Heeren Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden, en volgens het Besluit vande Synode Nationaal, gehouden tot Dordrecht inde Jaren 1618 ende 1619. Uyt de Oorspronkelicke talen in onse Nederlandsche tale getrouwelick over gezet. Met nieuwe bygevoegde Verklaringen op de duystere plaetsen, aanteeckeningen vande gelyck Luydende Texten, ende nieuwe Registers over beyde de Testamenten.* Leyden: Paulus Aertsz. van Ravensteyn. [Statenvertaling].

1951. *Bijbel met deuterocanonieke boeken. Vertaling 1951 in opdracht van het Nederlands Bijbelgenootschap bewerkt door de daartoe benoemde commissies.* Haarlem: Nederlands Bijbelgenootschap. [NBG 1951]
1983. *Groot nieuws Bijbel. Vertaling in omgangstaal.* Haarlem: Nederlands Bijbelgenootschap.
2004. *De Nieuwe Bijbel Vertaling.* Haarlem: Nederlands Bijbelgenootschap.

DOKUMENTE

1992. *Herformulerings: Die Bybel – Nuwe Afrikaanse Vertaling – 1983.* Kaapstad: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
2001. *Handboek voor de Nieuwe Bijbelvertaling.* Haarlem: Nederlands Bijbelgenootschap.
- e-pos: H.J.B. Combrink, 9 Maart 2005.
- e-pos: H.J.B. Combrink, 27 Oktober 2005.
- e-pos: H.J.B. Combrink, 2 Julie 2019.
- Notule: Begeleidingskomitee, 25 Augustus 2008.
- Notule: Begeleidingskomitee, 24 Oktober 2012.
- Notule: Begeleidingskomitee, 24 Oktober 2014.
- Notule: Begeleidingskomitee, 2 Mei 2019.
- Notule: Beplanningskomitee, 3 November 2004.
- Notule: Kerklike Advieskomitee, 13 November 2000.
- Notule: Kerklike Advieskomitee, 1 Maart 2002.
- Notule: Kerklike Advieskomitee, 11 November 2002.
- Notule: Kerklike Advieskomitee, 6 Oktober 2003.
- Aide Memoire: Kerklike Advieskomitee, 22-23 April 2004.
- Aide Memoire: Werkgroep van Kerklike Advieskomitee, 18 Junie 2004.
- Notule: Kerklike Advieskomitee, 25 Oktober 2004.
- Notule: Kerklike Advieskomitee, 23 Oktober 2006.
- Notule: Kerklike Advieskomitee, 22 Oktober 2007.
- Notule: Kerklike Advieskomitee, 3 November 2008.
- Notule: Kerklike Advieskomitee, 26 Oktober 2009.
- Notule: Kerklike Advieskomitee, 31 Oktober 2011.
- Notule: Kerklike Advieskomitee, 29 Oktober 2012.
- Notule: Loodskomitee, 25 November 2005.
- Werkboek vir Medewerkers 2006.